

وابستگی به تحریم کنندگان در واردات کالای اساسی^۱

واردات کالای اساسی کشاورزی سالانه نزدیک به ۱۴ میلیارد دلار ارزیابی دارد که تسویه ارزی بیش از ۷۵ درصد آن از طریق کشورهای ثالث انجام می‌شود. به دلیل ساختار بین‌المللی تجارت کالاهای اساسی کشاورزی که مبتنی بر واسطه‌گری چند شرکت چندملیتی آمریکایی - اروپایی شکل گرفته است، واردکنندگان ناگزیرند تسویه ارزی نیازهای ضروری خود را از طریق نظامات پرداخت وابسته به دلار مستقر در کشورهای همسو با تحریم انجام دهند. این ساختار به یکی از مهمترین ابزارهای اثرگذاری تحریم بدل شده و هزینه زیادی به منابع ارزی و معیشت عمومی کشور وارد کرده است.

بیان مسأله

شبکه گسترده شرکتهای آمریکایی - اروپایی از پیش خرید محصول در مزرعه تا حمل بین‌الملل را در اکثر کشورهای اصلی تولیدکننده محصولات اساسی کشاورزی در بر می‌گیرند. به عبارت دیگر کشورهای عمده تولید کننده غلات و دانه روغنی، مهم‌ترین معامله‌گران آن نیستند بلکه بیش از سه چهارم تجارت جهانی این کالاها توسط ۳ شرکت آمریکایی و یک شرکت فرانسوی انجام می‌شود که در ۶۱ کشور جهان فعالیت دارند. انحصار این شرکت‌ها در عرضه کالای اساسی، موجب وابسته شدن معاملات به نظامات و بسترهای وابسته به دلار شده است و شکل‌گیری بازار غلات مبتنی بر بورس شیکاگو نیز این وابستگی را تعمیق می‌کند.

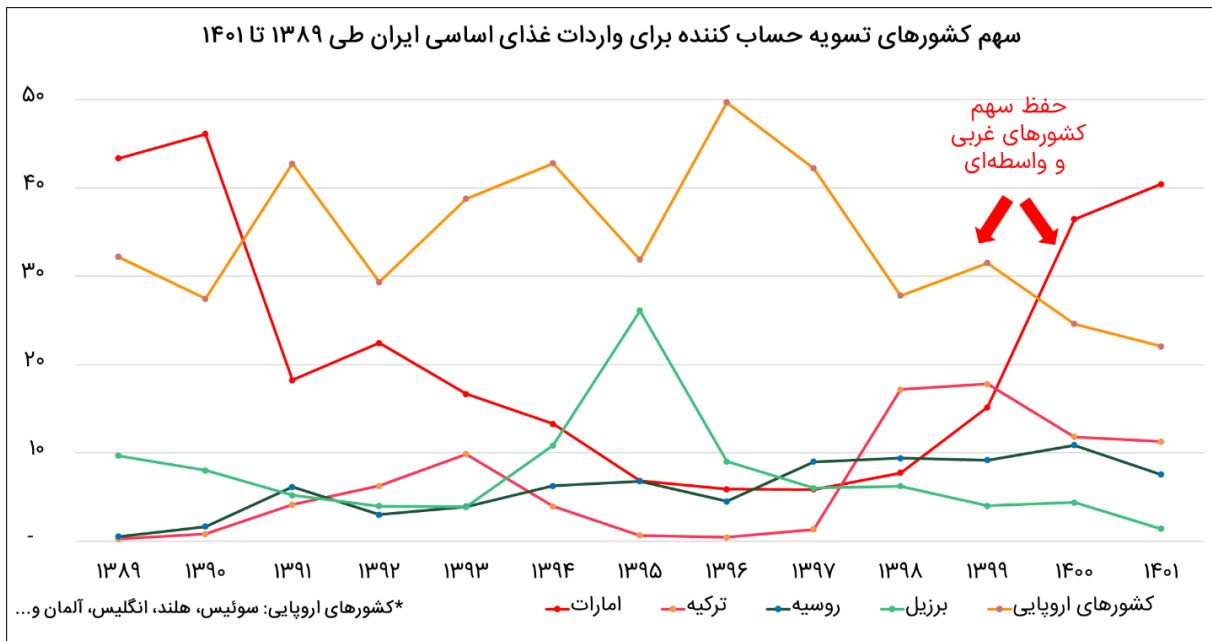
واردات کالای اساسی به ایران نیز علی‌رغم تحریم‌ها از پرداخت دلاری مستثنی نبوده است. همچنین که به دلیل ناگزیری ایران برای تسویه ارزی واردات کالای اساسی از طریق نظامات پرداخت وابسته به دلار، همواره یک کانال مالی «معافیت تحریمی» توسط دولت ایالات متحده ایجاد شده که برقراری آن مستلزم ادامه تأیید آمریکا بوده و این ساختار به ابزار اثرگذاری تحریم‌های این کشور علیه ایران بدل شده است.

تحلیل

وابستگی به کشورهای محدود و خاص «همسو با تحریم» برای واردات اقلام حیاتی در شرایط جنگ اقتصادی بحران‌آفرین است. به همین دلیل ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش این وابستگی، یک راهبرد ضروری است که در ماده ۶ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بر آن تأکید شده است.

با این حال به دلیل آنکه عمده عرضه بین‌المللی کالاهای اساسی در انحصار چند شرکت خاص آمریکایی - اروپایی است، در صورت خرید از این شرکت‌ها تفاوت چندانی نمی‌کند مبدأ خرید کالا کدام کشور باشد. به طور مثال با تلاش دولت طی سال‌های اخیر، تأمین کالای اساسی از منشا تولید کشورهای همسو با تحریم‌های غرب به کمتر از ۷ درصد رسیده است و کشورهای همسو با ایران سهم اصلی را در تأمین کالای اساسی دارند. با این حال، بیش از ۸۵ درصد تسویه واردات در بستر ارزهای وابسته به دلار از جمله درهم و یورو و از طریق واسطه‌های اروپایی و منطقه‌ای (حساب‌های تراستی) انجام می‌شود. به عبارت دیگر «نقشه تجاری واردات کالای اساسی» با «نقشه ارزی آن» انطباق ندارد.

^۱ تهیه شده توسط محمدمهدی فامیل محمدی کارشناس گروه کشاورزی اندیشکده اقتصاد مقاومتی؛ مرداد ۱۴۰۳ (دارای منابع و تحقیقات پشتیبان)

طبق نمودار فوق عملاً تنوع بخشی انجام شده در مبادی واردات، اثر لازم خود یعنی کاهش وابستگی به کشورهای محدود و بستر ارزی خاص را نداشته است؛ چرا که واردات در حلقه شرکتهای انحصاری غربی باقی مانده است. بنابراین تنها مسیر کاهش سهم کشورهای غربی، کاهش سهم شبکه واسطه‌گری مذکور است.

برای کاهش سهم این شرکتها، ضروری است الگوی «انطباق نقشه ارزی و تجاری» عملیاتی شود. به این منظور می‌توان تسویه ارزی خرید کالای اساسی را به مبادی تولید ارز همچون منابع حاصل از صادرات نفت منتقل کرد. راهکار دیگر، خلق منابع ارزی در مبادی تولید کالای اساسی همچون برزیل و روسیه و اقدام به خرید مستقیم از تولیدکنندگان است. این «تنوع بخشی به شیوه تسویه ارزی واردات کالای اساسی» با کاهش سهم بسترهای پرداخت غربی، درخصوص ۵ میلیارد دلار از واردات کالای اساسی طی مدت کوتاهی قابل دستیابی است و به کم اثر شدن ابزار تحریم ایالات متحده منجر می‌شود و به دلیل کاهش هزینه مبادله، صرفه جویی ۱۵ تا ۲۵ درصدی را نیز به همراه دارد.

راهبردهای پیشنهادی

به منظور تنوع بخشی به شیوه تسویه ارزی واردات کالای اساسی، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- تثبیت و ارتقای روشهای جاری همچون «تهاتر مطالبات ارز از کارگزاران نفتی با غلات» به منظور کاهش هزینه انتقال ارز حاصل از صادرات نفت به بسترهای پرداخت غربی و حساب های تراستی
- تعامل راهبردی با شرق و استفاده از ظرفیت زنجیره تأمین کالای اساسی شرکای بزرگ بین المللی ایران همچون چین
- تقویت صادرات کالاهای پتروشیمی از جمله کود اوره به مبادی تولید کالای اساسی همچون برزیل و تهاتر آن در ازای محصول کشاورزی و حذف واسطه گران چندملیتی برای خرید محصول
- خرید مستقیم و بی واسطه محصول کشاورزی با تقویت لجستیک خرید در مبادی تولید از جمله ایجاد بسترهای کارگزاری بانکی، بنادر و انبارهای مرزی اختصاصی و طراحی مسیرهای حمل ترکیبی